

Józsa Ágnes

A művészet – hatalomtól, politikától függetlenül – SZABAD

az Artpool Művészetkutató Központ 1979-től

A mesterséges intelligencia, de ha az nem, akkor a számítógép világa egyre inkább leveszi vállunkról a gondolkodás és a cselekvés terhet. Ajánlataival, sablonjaival keretet szab. Nem is olyan régen még az ember használta az eszközt, most pedig az eszköz az embert, észrevétlenül. Igaz, nem mindenki bosszankodik a gép által befejezett mondatokon, az általa kínált formákon. Igen, ez a 21. század, a Z generáció elfogadja ezt a világot, nem érzékeli, hogy használják, hogy sorvasztják elméjét, érzékeit. Majd kitalál valami mást, ahogy paradigmaváltáskor az ember mindig.

Egyedül az ember képes művészi alkotásra, s nem lenne jó, ha ezt a feladatot át akarná venni valami más. Az alkotó ember „öntörténiesít” (Guglielmo Achille Cavellini, 1914-2014). És máris ott vagyunk az Artpoolnál. A művész partizán, nem tömegharcos (Lukács György, 1948), ennek összes kellemetlenségeivel. Hogy ne menjünk időben nagyon messzire, a XX. századi avantgárd is csak erről szólt. A művész minden korban öntörténiesít. Így tett Galántai György is (született 1941-ben), aki 1967-ben végzett a Képzőművészeti Főiskola festőszakán, de először vas-szobrokat készített, majd egyre jobban elutasította a hagyományos műtárgykészítést, és a konceptuális tárgyak a mozgó és hangzó szobrok, performansz, multimédia installáció, fluxus, mail art felé fordult. 1968-ban a katolikus egyháztól tizenöt évre kibérelte a teljesen elhanyagolt balatonboglári Kék kápolnát és helyrehozatta, műtermet alakított ki benne, és 1970-től 1973-ig nyaranta koncertekkel, előadásokkal, filmvetítésekkel, performanszokkal underground kiállítási helyszíneként működtette. A hatalom akkoriban a három T elvén működött, támogatott, tűrt vagy tiltott. Három év után a Kápolnatárlatnak vége lett, de Galántai György alkotókedvét ez a megaláztatások ellenére sem szegte.

Megalapította az Artpoolt, amely a Kápolnatárlat hagyományára, az „aktív archívum” koncepcióra épült. Az aktív archívum olyan élő intézmény, amely organikus, nyitott, aktivista művészeti tevékenységként is értelmezhető. Az 1979-ben alapított Artpool már 1980-ban nagy tömegeket vonzó eseménnyel jelentkezett, mégpedig a Galántaival jó kapcsolatot tartó olasz művész, Guglielmo Achille Cavellini kiállításával a Hősök terén. Itt jött létre Galántai György Hommage a Vera Muhina című

performansza, amelyet Klaniczay Júliával mutatott be a tér Gábel angyalának védőszárnyai alatt.

Az Artpool a hagyományos műtár-gyízlést elutasító fluxus, a konceptuális tárgyak, a folyamatosan működő alkotó-szellemek terek létrehozásában látta művészi/művészeti feladatát. Galántai György társa ebben mindmáig Klaniczay Júlia, a feleség, aki kezdetektől fogva nemcsak támogatta, hanem – 2020-ig – az Artpool vezetőjeként, az Artpool kiadványok szerkesztőjeként, cikkeinek szerzőjeként is részt vállalt a munkából, s azóta is kutatja a 70-es 80-as évek alternatív művészeti eseményeit és formáit.

Az Artpool tevékenységét a hivatalosság nem támogatta, viszont egyre többen értékelték. 1982-ben volt a „Mindenki mindenkivel pecsét-akció” kiállítás az FMK-ban, s majd az év áprilisában a World Art Post című nemzetközi művészbélyeg kiállítás, amelyen harmincöt ország ötszázötven művésze vett részt. Ez a kiállítás is a kortárs magyar avantgárd akkori Mekkájában, a Molnár Éva vezette Fészek Művészklub Galériában volt.

Az Artpool küldetése a konceptuális és fluxusművészeti gyökerekből táplálkozó magyarországi és nemzetközi képzőművészeti gyakorlatok dokumentálása, archiválása, feldolgozása és bemutatása, különös tekintettel az experimentális tendenciákra és médiumokra. A Központ az 1960-as évektől megjelenő új művészeti mozgalmaknak, irányzatoknak, törekvéseknek, köztük az úgynevezett nem hivatalos művészeti törekvéseknek (underground, szamizdat) egyedülálló dokumentum-gyűjteménye. A digitalizált videó- és hanganyagban csaknem hétezeröttszáz művész, művészcsoport, intézmény kutatható. Az Artpool, a benne fellelhető dokumentumokkal és művekkel ideális kutatóhely egy korszak szellemi mozgásainak megismerésére. Az archívumban levelezési anyagok, műleírások, jegyzetek, vázlatok, tervek, ötletek, interjúk, írások, művek, fotódokumentumok, katalógusok, meghívók, plakátok, bibliográfiák, kronológiák, monográfiák, folyóiratok, diagramok, portfóliók, videó- és hanganyagok találhatóak nagy számban.

Az intézmény először undergroundként létezett, majd huszonöt évnyi nonprofit működését követően kiderült, hogy onnantól nem tud hosszú távon megmaradni. Magyarországon ugyanis nem alakult ki olyan rendszer, amely lehetővé tenné a nonprofit kulturális intézmények tartós fennmaradását és finanszírozását. A feltétel az lett volna, hogy legalább három-ötéves pályázatokat lehessen benyújtani és azokat meghosszabbítani. Azaz, ha valami életerős és jó, akkor az fennmaradhaszon. 2005 tájára nyilvánvalóvá vált, hogy ez lehetetlen, akkorra viszont az Artpool már olyan hatalmas gyűjteménnyé gyarapodott, hogy az alapítók úgy érezték, kötelességük, hogy fennmaradjon. Ők a kor lenyomatát őrizték hitelesen, s ezért óriási kompromisszumokkal, de megoldást kerestek a gyűjtemény érdekében. Fontosnak tartották, hogy ne csak megőrződjön, de hozzáférhető és kutatható legyen. Az eredeti elképzelés az az volt, hogy egy művészeti projektként maradjon fenn, aktív archívumként, amely azzal, hogy egyrészt működik, és a múltat dokumentálja, hozzáférhetővé és megismerhetővé teszi, egyúttal folyamatosan a jelenben is jelen van, sőt, kérdéseket tesz fel, arra válaszokat kap, és azoknak a dokumentumait is folyamatosan beépíti az archívumba. Ezt azonban nem sikerült elérni. De azt, hogy fennmaradjon és hozzáférhető legyen, azt igen. Nyilvánvaló lett ugyanis, hogy állami intézményt kell találni. A Szépművészeti Múzeum vezetése, dr. Baán Lászlóval az élen hajlandóságot mutatott arra, hogy az Artpoolt befogadja. Az előzmény az volt, hogy 1987-ben a Szépművészeti-ben rendezték az első művészbélyeg mail art-kiállítást. Ez – Geskó Judit érdeme –, s 2007-ben a húszéves évfordulóra is itt rendezhettek újból bemutatót.

Végül is a csatlakozás, az utolsó utáni pillanatban, 2015-ben következett be, amivel garanciát kaptak arra, hogy a gyűjtemény fennmarad és hozzáférhető lesz. Ezután hat évig a Liszt Ferenc téren működtek, de már felvehettek munkatársakat, s mindezzel párhuzamosan indult el az a projekt, hogy szerveződik egy Közép-Európai Művészettörténeti Kutatóintézet (KEMKI). A Szabolcs utcai kórház épületeinek átalakításával 2021-ben meg is született a helyszín, a Kutatóintézet a Szépművészeti egyik főosztálya lett, az Artpool pedig ennek osztálya.

Kelet-Európában a hatalomváltást, Nyugaton pedig az informatikai átalakulást nem élte túl sok alternatív jellegű intézmény. Az Artpool ezeket az akadályokat szerencsésen vette. Az is hozzájárult ehhez, hogy az alapítókat – Galántai György és Klaniczay Júlia – már régóta foglalkoztatta, hogy tudnák átadni az a fajta szellemiséget, amit ők képviselnek. A generációváltással megváltoztak a szempontok és a preferenciák. Eddig Galántai György volt a kiállítások kurátora. A

művészeti kutatás – ami az ő ideája, a Kapolcsi nyári fesztivál tíz napja alatt –, azaz a még mindig releváns kérdéseket fölvető művészeti és társadalmi problémákra adott válaszok, a keze alatt teljeshetnek ki. A Közép-Európai Művészettörténeti Kutatóközpont égisze alatt működő Artpoolnak pedig kötelessége bemutatni a gyűjteményt, az iránta való érdeklődést felkelteni.

Ezért született meg a *'Fanzin-anatómia – zenés és politikai témájú magyar alternatív kiadványok az Artpool gyűjteményéből'** című tárlat, amely szeptember 19-ig látogatható az Artpool Művészetkutató Központban. Sokféle kiállításra nyílik még lehetőség, hiszen a gyűjteményben körülbelül nyolcszáz folyóméternyi anyag talál-ható, amely a magyar neoavantgárd nemhivatalos művészetének alkotá-sait, s megújuló formáit reprezentálja. Az, hogy az anyag hozzáférhető legyen, a kezdetektől szempont volt, s nemcsak a digitalizálásban voltak elsők, de 1995-ben már önálló weblapot is indítottak.

Sok művész alkot ma már digitális formában. Hogy az így született művek hogy fognak megmaradni, az már egy újfajta probléma. Az Artpoolban a kezdetektől mindenképpen kinyomtatják a műveket, hogy fennmaradjanak.

Galántai György és Klaniczay Júlia ma már tanácsadóként és konzulensként önzetlenül segítik a munkát. Tisztában vannak vele, hogy alkotóként mit alkottak, s azzal is, hogy a gyűjtemény létrehozásával, feldolgozásával, nyilvánossá tételével hozzájárultak ahhoz, hogy a kor hiteles lenyomatát ismerhetik meg nemcsak a művészek, de minden igazságra szomjazó érdeklődő.

* A fanzine kifejezés az angol „fan(atic)” és „magazine” szavakból tevődik össze, ideáltípusa az 1980-as években vált leginkább népszerűvé és közegeket szervező erővé: független, saját kiadású, kis példányszámú, olcsó technikával készült, kollázsolt-fénymásolt kiadvány, amely egy meghatározott közösségnek és közösségről (illetve az azt foglalkoztató témákról) szól.